



TUNCA YAZILAN ŞİİR EPIGRAMMA VE OKTAY RİFAT*

*Hafize ŞAHİN***

ÖZET

Bu çalışmada epigrammanın anlamı ve Yunan mitoloji arasındaki ilişki sorgulanacaktır. Epigrammanın önemi ise Oktay Rifat'ın poetikasına bakılarak açıklanacaktır. Oktay Rifat'ın şiirinin gelişim çizgisine bakılacak ve edebiyat tarihimizde Yunan mitolojisi bağlamında Oktay Rifat şiiri değerlendirilecektir. Türk edebiyatında ses getirmemiş bir akım olan Nev-Yunaniliğe değinilecektir. Epigramma nedir, Oktay Rifat epigrammaları neden çevirmiştir soruları cevaplanacaktır. Epigrammanın sözlüklerdeki tanımı yoluyla bu ifadenin Türkçede neyi ifade ettiği üzerinde durulacaktır. Oktay Rifat'ın epigrammalar hakkında verdiği bilgilerden faydalanarak epigrammaların ne zamandan beri yazıldığı anlaşılacaktır. Çeviri şiir, çeviri şiir hakkında Oktay Rifat'ın düşünceleri hakkında bilgi verilecektir. Epigrammalardan örneklerle bu şiirlerin önemi vurgulanarak Oktay Rifat'ın neden bu şiirleri önemseydiğine dikkat çekilecektir. Oktay Rifat, Cemal Süreya tarafından modern Türk şiirine araştırma duygusunu getirmiş bir şair olarak tanımlanır. Cemal Süreya, onun poetikasında "Agememnon" şiirinin önemi nedir sorusunu sorar. Bu bağlamda, bir Türk şairinin, Oktay Rifat'ın, dünya şiiriyle organik bağı sorgulanacaktır. Cemal Süreya'nın sorusu epigramma merkezinde cevaplanmaya çalışılacaktır. "Agememnon" şiirinin öncesinde Oktay Rifat'ın şiirlerine kronolojik olarak bakılarak Oktay Rifat şiirinde bu değişimin başlangıcının epigrammalar olduğu tespit edilecektir. Bu nedenle aşk, ölüm ve tasvir epigrammaları üzerinde durulacaktır. Oktay Rifat, ne derece Antik Yunan şiirini benimsemiş örneklerden hareketle insan hayatına bu şiirler nasıl yansımış anlaşılacaktır. Sonunda, epigrammaların Türk şiirine nasıl yansıdığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Epigramma, Oktay Rifat, Yunan mitolojisi.

EPIGRAMMA, A SHORT CLEVER AMUSING SAYING OR POEM THAT IS INSCRIBED ON STONE AND OKTAY RİFAT

ABSTRACT

This study try to analyze what is the meaning of epigramma and relation between Greek mythologies. And revealing the importance of

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Hacettepe Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜ TÖMER), El-mek: hafize@hacettepe.edu.tr

epigramma is possible for looking Oktay Rifat poetica. In this study, line of development of Oktay Rifat's poetry looks and his poetry will be evaluated in the context of Greek mythology in our history of literature. Nev-yunanilik which literary current with sound failed in Turkish literature will be touched. The questions will be answered: What is epigramma, why did Oktay Rifat translate epigrammas? What this expression (epigramma) means is Turkish expression will be emphasized via definitions of epigrammas in dictionaries'. Through using knowledge, which is given by Oktay Rifat, aims to understand what the epigrammas written since. Information concerning, translation of poetry, Oktay Rifat thoughts about translation of poetry, will be given. Thorough examples of epigrammas, the importance of these poems will be emphasized and why he cares about these poems will be taken care of. Oktay Rifat is accepted a poet who brought feel of research to modern Turkish poetry by Cemal Süreya. Cemal Süreya has asked what the importance of "Agememnon" poem in his poetica. In this context, a Turkish poet, Oktay Rifat, questioned organic connection with the world. The question of Cemal Süreya's will be trying to answer in the center of epigramma. Through looking at Oktay Rifat poems chronological before the poem that is Agememnon, will be determined that epigrammas is the beginning of his change. Looking at Oktay Rifat poems chronological before the poem that is Agememnon, determined that epigrammas is the beginning of his change. Therefore, the epigrammas about love, death and description will focus on. Try to understand what degree Oktay Rifat the ancient Greek poetry adopted will be understand via examples and how these poems reflected in human life. Eventually, how the reflections of epigrammas on Turkish poetry will be evaluated.

Key Words: Epigramma, Oktay Rifat, Greek mythology.

Giriş

Modern Türk şiirinin önemli şairlerinden Oktay Rifat, şiir yolculuğu ve modern şiir üzerine yazılar kaleme almıştır. Garip akımı ile anılan şair, Yunan şairlerini önemsemiştir. Oktay Rifat'ın şiirini besleyen kaynaklardan biri olarak epigrammaların ele alınacağı bu yazıda, hareket noktası epigrammalar olmakla birlikte epigrammaların değerini anlayabilmek ancak Oktay Rifat'ın şiirinin gelişim çizgisine bakmakla mümkün olacaktır. Modern Türk şiirinin kurucularından biri olarak Oktay Rifat'ın -Türk şiirine getirdiği araştırma duygusunun bir eseri olarak belki de- şiirinde epigrammaların yeri sorgulanacaktır. "Epigramma nedir?" sorusunun cevabı üzerinde durulacaktır, ancak kısaca söylemek gerekirse epigramma "tunca, taşa yazılan" şiir şeklinde adlandırılabilir.

1. Oktay Rifat'ın Şiirinin Gelişim Çizgisine Dair Birkaç Söz

Modern Türk şiirinin önemli dönemeçlerinden *Garip* hareketi içerisinde yer alan, sonrasında şiir yolculuğuna tek başına devam eden Oktay Rifat, 1940'lardan 1980'lere Türk şiirinin geçirdiği değişime tanıklık etmiştir. Cemal Süreya, 1980'de kaleme aldığı "Sözcükleri Değiştirmek" adlı yazısının giriş paragrafında, Oktay Rifat'ı "son kırk yıllık şiirimizin belkemiği olmuş bir sanatçı" olarak tanımlar ve İlhan Berk, Ece Ayhan ve Can Yücel'in de bu görüşe katıldığını belirtir. Modern Türk şiirine "araştırma duygusunu" getirmesiyle 1946-1960 yılları arasında şiir yazan ve şiirle ilgilenenler üzerinde etkili olduğunu da sözlerine ekler (Süreya 1992: 49). Cemal Süreya, "Oktay Rifat'ın Şiir Çizelgesi" ve "Elleri Var" adlı denemelerinde Oktay

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



Rifat'ın şiirinin gelişim çizgisini ele alır ve en başından itibaren Oktay Rifat'ın *Garip* hareketi içinde bile dikkati çeken şiir anlayışı üzerinde durur: Orhan Veli'den ve Melih Cevdet'ten ayrılan “birdenbirelik, iç uyum, yaşama sevincinin ayrıntılarıyla yansıtılışı” gibi özelliklerinden bahseder. Cemal Süreya, Oktay Rifat'ın şiirinin iniş çıkışlar göstermesine rağmen birbirini bütünleyen gelişim çizgisini ortaya çıkarmaya çalışır ve anılan özellikleri bu bağlamda değerlendirir. Hatta iniş çıkışların ilk önce ayrıksı gibi dursa da –İlhan Berk'te olduğu gibi şairin yazdıklarını inkâr etmemesi, yadsımaması nedeniyle– bir dönemin diğer bir döneme garip bir biçimde eklemendiğini, ters çıkış noktaları olarak görülen başlangıçların ise bu dönemleri birleştiren noktalar olduğunu söyler (Süreya 1985: 92-109).

Cemal Süreya, Oktay Rifat'ın *Elleri Var Özgürlüğün* (1966)¹ kitabında yer alan “Agamemnon” şiirleriyle farklı bir şiirsel espri yakalasa da şiirdeki düşüncenin biraz havada kaldığını ve Oktay Rifat'ın da biraz bu havada kalmışlığı istediğini “Agamemnon III” şiirindeki “her dil tükeniyordu sonunda” sözleriyle yansıttığını belirtir. “Agamemnon'un Oktay Rifat'ın şiirinde yeri nedir?” diye sorar. Oktay Rifat'ın Latin şiirlerinden (1963) çeviriler yaptığını; ama “Agamemnon”da insan hayatındaki aşka, tarihe, açlığa bir sorun olarak bakıldığını, bu şiirin *Perçemli Sokak* (1956) ve *Aşık Merdiveni*'nden (1958) çok *Yaşayıp Ölmek, Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler* (1946) dönemine daha uygun düşebileceğinin altını çizer. *Perçemli Sokak* (1956) ve *Aşık Merdiveni*'yle (1958) “Agamemnon”un kaynaşmadığını, havada kaldığını, sonrasında *Şiirler* (1969) kitabında kötümserliğin/mutsuzluğun tema olarak öne çıktığını söyler. Hatta Oktay Rifat'ın Türk Dil Kurumunda aldığı ödülün ardından yaptığı konuşmada “Agamemnon”un çeviri şiirlerin birikimiyle ortaya çıktığını kendisinin de söylediğini belirtir, ancak yine de Oktay Rifat'ın “Agamemnon” şiirindeki değişimi birdenbire bulur ve yaşla gelen birikimle bu tema değişimini/mutsuzluğu/ kötümserliği açıklar (1985: 92-109).

Cemal Süreya, Oktay Rifat'ın Latin ozanlarından çeviriler yaptığını, bu çeviri şiirlere kendi şiir dilinden ve dil hazinesinden bir şeyler kattığını belirtse de pek öyle üstünde durmaz (1985: 92-109). Oysa *Şiirler*'den (1969) önce Oktay Rifat, *Latin Ozanlarından Çeviriler* (1963) ve *Yunan Antologyası* (1964) adlı iki kitap daha yayımlamıştır. Oktay Rifat'ın bu çeviri şiirleri ne kadar önemseydiğini, bu iki kitabın şairin vasiyeti üzerine Yapı Kredi Yayınlarından çıkan *Bütün Şiirleri I* kitabına alındığı bilgisinin otobiyografisinde yer almasından da anlaşılabilir. “Agamemnon” şiirini *Latin Ozanlarından Çeviriler* ve *Yunan Antologyası* çeviri şiirlerinin bir devamı olarak görülebilir. Kaldı ki Cemal Süreya'nın “Agamemnon” şiirinin *Perçemli Sokak* (1956) ve *Aşık Merdiveni*'nden (1958) çok *Yaşayıp Ölmek, Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler* (1946) dönemine daha uygun düşeceğini söylemesi de Oktay Rifat'ın “Agamemnon” şiirine kadar açığa çıkmayan, örtük, kapalı, belirgin olmayan bir kötümserliğin/mutsuzluğun/o güne değin hiç öne çıkmayan bir bakış açısının varlığını kabul ettiğini gösterir. Burada “Agamemnon” şiirinde öne çıkan ve Cemal Süreya'nın üzerinde durduğu bakış açısından ziyade dikkati çeken “Agamemnon” şiirine dair Cemal Süreya'nın sorduğu “Agamemnon'un Oktay Rifat'ın şiirinde yeri nedir?” sorusu daha önemlidir. Acaba “Agamemnon”dan hemen önce çevrilen epigrammalar (aşk, ölüm ve tasvir) Oktay Rifat'ın şiirinin gelişim evrelerinde nerede yer almaktadır? *Latin Ozanlarından Çeviriler* ve *Yunan Antologyası* (epigrammalar) çeviri şiir kitapları, *Elleri Var Özgürlüğün* –“Agamemnon” şiiri bu kitapta yer almaktadır– şiir kitabına bağlanan bir önceki halka olması bakımından değerlendirilebilir mi?

Kısacası Oktay Rifat'ın *Latin Ozanlarından Çeviriler* ve *Yunan Antologyası* çeviri şiirlerinin, bütün şiirlerinin içine alınmasını sağlayacak kadar bu şiirleri önemli kılan şey nedir? Oktay Rifat'ın şiir evreninin gelişim çizgisinde *Yunan Antologyası*'nda yer alan epigrammaların yerini anlamaya ve modern Türk şiirinin kurucularından biri olarak Oktay Rifat'ın, Türk şiirine

¹ Cemal Süreya anılan şiir kitaplarının basım yılını vermemiştir, yazımızda verdiğimiz şiir kitaplarının ilk baskı yılları ile Cemal Süreya'nın söylediklerinin hangi yıllara, daha doğrusu Oktay Rifat'ın şiirinin gelişim çizgisinde hangi yıllara denk düşüğünü göstermek amacındayız.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



getirdiği araştırma duygusunun bir eseri olarak belki de epigrammaların onun şiirindeki yerini ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Edebiyat Tarihimizde

Yunan Mitolojisi Bağlamında Oktay Rifat

Modern Türk edebiyatında şairler bazen bireysel olarak bazen de bir akım anlayışı içinde Yunan mitolojisinden yararlanmışlardır. Türk edebiyatında şairler ya da yazarlar, Tanzimat edebiyatından itibaren Fransız edebiyatının da etkisiyle Yunan-Latin mitologyasına ilgi göstermişlerdir (Afacan 2003: 86), ancak Tanzimat yazarları daha çok fikrî, felsefi konularla meşgul olmuşlar ve edebî eserlerle fazla ilgilenmemişlerdir (Toker 1991: 37).

19. yüzyılın sonlarında “Klasiklerin Tercümesi Meselesi” başlığı altındaki tartışmayı ise Ahmet Mithat Efendi başlatır (Toker 1991: 41). Adlandırma da gösteriyor ki, tartışma klasiklerin tercüme edilip edilmemesinde odaklanıyor. Batı edebiyatının klasik eserlerine duyulan ihtiyacın yanı sıra eserler çevrilirken karşılaşılan güçlükler ve çeviride nasıl bir yol izlemek gerektiği konuları tartışmada işlenen konular arasındadır (Kaplan 1998: 48-56).

Cumhuriyet dönemindeki çeviri etkinliği 1930’larda gelişmeye başlar ve 1940’larda Tercüme Bürosu ile Batı’dan yapılan çevirilerde Antik Yunan-Latin klasikleri yer alır (Afacan 2003: 87-88). 1940’lardan önce de çeviriler vardır; ancak TBMM Hükümetleri ve Cumhuriyet döneminde dil konusundaki çalışmalar ve çeviri faaliyetleri daha bilinçli bir biçimde sürdürülmüştür (Koç 2009: 116). Edebiyat eserlerinde Yunan-Latin mitologyasından yararlanılması Cumhuriyet döneminde bir sorun olarak (Afacan 2003: 92) ancak gündeme gelebilecektir. Ahmet Cevat Emre, Tahir Alangu, Orhan Hançerlioğlu Suat Sinanoğlu, Konur Ertop, Cemal Süreya gibi isimler konuya ilişkin görüşlerini tartışmalarda belirtmişlerdir. Mitolojinin modern Türk edebiyatına kaynak olabileceği yolundaki ilk edebî hareket olarak Yahya Kemal ve Yakup Kadri’nin öncülük ettiği Nev-Yunanîliği anmak gerekir. Cumhuriyet döneminde Yunan-Latin mitologyasına dayanan Nev-Yunanîliği, Yalçın Armağan Türk edebiyatında gölgede kalmış – gölgede bırakılmış – bir edebiyat hareketi olarak tanımlar. Bu gölgede bırakılmışlığın, 1911 sonrası Türkçe edebiyattaki temel eğilimi görmeyi sağladığını, aynı hareketin başka bir şekilde Türk tarih tezinde ve Mavi Anadolu hareketinde ortaya çıkmasını ise Türkiye modernleşmesinin önemli bir semptomu olarak değerlendirir (Armağan 2007).

Nev-Yunanîlik, millî kimliğin inşa edildiği (Armağan 2007), memleket edebiyatının var olduğu Cumhuriyet’in ilk yıllarında ortaya çıkmıştır; ancak bir edebiyat akımı hâline gelememiştir. Yahya Kemal’in Avrupa’yı anlamak için Yunanlılardan başlamak gerektiğine inanarak çıktığı bu yolda nesirde Thukydides’in sobre lisanına ulaşmak istemesi ve: “Modellerimiz epigram, idil, trajedi vesair şiir şekilleri olacaktır (Yücel 1989: 255-256)” demesi; modern Türk şiirinin kurucularından Yahya Kemal’in epigrammayı şiirde bir form olarak bildiğini gösterir.

Cumhuriyet döneminde Latin mitolojisinden esinlenmenin temelinde Batılılaşma yatar. Batı ile ekonomi, politika ve kültürel alanlarda kurulan ilişkilerin sonucu olarak değerlendirilebilir. Yunan ve Latin mitologyasından yararlanma da bu doğal sürecin bir yansımasıdır. İktidarın kısmen de olsa benimsediği Anadoluculuk ve Hümanizma gibi kültürel yaklaşımların etkisiyle Yunan ve Latin mitologyasına ilgi duyan şair sayısının arttığı söylenebilir. 1940-1970 yılları arasında bu kaynağa uzanan şiirlerin artış göstermesi rastlantı olmasa gerek (Afacan 2003: 101-102).

Cumhuriyet döneminde kaynaklanma sorununda mitoloji bağlamında iki algılamannın varlığından bahsedilebilir: Yunan kaynaklı hümanizm ve İslam kaynaklı bir Anadolu hümanizmi. Her iki görüş de Türk edebiyatında kendini hissettirmiştir (Doğan 2009: 135).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



1950'lerden başlayarak çeviri eserlerin de katkısıyla sanatçıların mitolojiyi alımlama estetiği değişmiş, kültürel projenin bir unsuru olmaktan öte, varoluşçu bir yaklaşımın ögesi olarak mitolojiye bağlanmışlardır (Doğan 2009: 135).

Yahya Kemal'den sonra Yunan mitolojisinden eserlerinde faydalanan şairler arasında *Garip* akımının temsilcilerinden Melih Cevdet Anday, II. Yeni şairlerinden Edip Cansever, Behçet Necatigil ve Hilmi Yavuz gibi şairler örnek verilebilir.

Modern Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden biri olarak Oktay Rifat da Yunan mitolojisinden yararlanmışır. Edebiyatımızda modern Türk şiirinin mitolojiye bağlanma sorununu elen alan Mehmet Can Doğan, Oktay Rifat'ın Melih Cevdet'e göre Yunan mitolojisinden daha sınırlı olarak şiirinde yararlandığını belirtir, *Yunan Antologyası* ve *Latin Ozanlarından Çeviriler* isimli küçük antolojilerin Oktay Rifat'ın açılmaya başladığı yeni ufku müjdelediğinin altını çizer. (Doğan 2009: 133). Mehmet Can Doğan, Oktay Rifat'ın *Elleri Var Özgürlüğün* şiir kitabının şairin poetikasında yeni bir dönemecin habercisi olduğunu söyler. Bu kitaptaki "Agamemnon" bölümü Doğan gibi Aydın Afacan'ın da ilgisini çeker, Cemal Süreya'nın "Agamemnon'un Oktay Rifat'ın şiirinde yeri nedir?" sorusunu Aydın Afacan şöyle cevaplandırır:

"Oktay Rifat, Troya savaşı ile çağdaş Anadolu insanının sorunları ve yaşantılarını kaynaştırarak; dipten dibe Homeros'unkine benzer bir anlatımın eşlik ettiği ve Anadolu halkının söyleyişlerinin de katıldığı bir akış içinde verir. *Homeros İçin* adlı giriş şiiriyle başlayan *Agamemnon*'da üç ana bölümden oluşan *Agamemnon* şiirinden başka, *Yedi Dağın Ardındaki* adlı şiir ve Aiskhylos'un *Yakarıcılar* adlı tragedyasından kalkınan aynı adlı şiir de yer almaktadır. Giriş (*Homeros İçin*) şiirinin, 'En azgın denizi konuşuyor Homeros dizesi', bir yanda da *Agamemnon* şiirindeki devingen, gür ve akıcı anlatımı önceden bildiriyor gibidir." (Afacan 2003: 127-128)

Çobanlı Şiirler adlı şiir kitabındaki "Eurpyke" ile Azra Erhat'a ithaf edilen "Patroklos'un Ölümü ve Atlar" şiirleri Oktay Rifat'ın şiirinde mitologya esininin devam ettiğini gösterir.

3. Epigramma nedir?

Oktay Rifat'ın "Yunan Antologyası" başlığı altında çevirdiği tematik olarak aşk, ölüm ve tasvir epigrammaları şeklinde yer verdiği epigramma şiirleri, şairin Yapı Kredi Yayınlarından çıkan *Bütün Şiirleri I* kitabında yer almaktadır. Bu şiirler ilk kez 1964 yılında Çan Yayınları tarafından basılmıştır. Epigrammalar hakkında söz söylemeden önce sözcüğün hangi anlamlara geldiğinden, dilde nasıl kullanıldığından ve sonrasında ise Oktay Rifat'ın epigramma kavramı hakkında söylediklerinden bahsetmek gerekir.

"Epigramma" sözcüğünün sözlüklerdeki anlamları şöyledir: *Redhouse*'un İngilizce-Türkçe sözlüğünde "nükteli kısa şiir, nükteli söz, hicviye, nükte ve vecize" açıklaması yer almaktadır.² Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlüğü*'nde "yazıt bilimi" anlamına gelen "epigrafi" yer almaktadır³, ancak epigramma sözcüğünün anlamına yer verilmemiştir. Remzi Kitabevinden çıkan *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*'nde de "epitaph" sözcüğü şöyle açıklanıyor: "Bir ölünün anısına kilisenin iç ya da dış duvarına yerleştirilmiş yazıt."⁴

Longman'ın İngilizce-İngilizce sözlüğünde, sözcüğün türünün isim (noun) olarak kullanıldığı belirtilerek "kısa zekice söylenmiş atasözü ya da şiir"⁵ anlamına geldiği ve bu sözcükten türetilmiş "epigrammatic" sıfatının da "Zekice dile getirmek: Onun nükteli zekâsı"⁶ olarak

² *Redhouse (İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce)*, (1992), İstanbul: Milliyet Yayınları.

³ *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* (1999), Ankara: TDK Yayınları.

⁴ *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü* (2001), İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. basım, s.78.

⁵ "a short clever amusing saying or poem"

⁶ "expressed in a short clever amusing way: her epigrammatic wit"

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



kullanılabileceği belirtilmektedir⁷. “Epigrammatically” ise sözcüğün zarf olarak da kullanılabileceğini gösteriyor. Sanal sözlüklere baktığımızda epigramma sözcüğünün benzer anlamlarıyla karşılaşmanın yanı sıra dikkati çeken şu tanım epigramma sözcüğünün daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır: “ἔπιγραμμα (epi-gramma) to write on - inscribe⁸”; inscribe ise “yazmak, kaydetmek, taşa veya tunca yazı yazmak, hakketmek, adamak; geometride ise bir şekil içine dâhilen temas etmek üzere bir şekil çizmek” anlamına gelmektedir. Sözcüğün *Thesaurus*’un sanal sözlüğünde tanımlanmasında kullanılan aphorism (darbimesel, atasözü), elegy (mersiye, ağıt), witticism (nükteli söz, şaka, espri)⁹ gibi ifadelerde de sözcüğün neleri çağrıştırdığı hakkında bir fikir edinilebilir. Epigramma sözcüğünden türetilen ikinci bir sözcükse epigrammatist’tir. Epigrammatist ise epigramma yazan kişidir. Epigramma, Helenistik dönemde bir edebî tür olarak kabul edilir ve Martial, bu türdeki başarısı ve ustalığıyla tanınır.¹⁰

Oktay Rifat, *Yunan Antologyası*¹¹ başlığı altında yer verdiği epigramma şiirlerinden önce, antoloji üzerine kitabın önsözünde okuru bilgilendirmiş ve “Epigramma nedir?” sorusunu yanıtlamıştır. Oktay Rifat, *Janus Lascaris’ten alınan Yunan Epigrammaları* adıyla bir kitabın 1494 yılında Floransa’da yayımlandığını belirtir. İstanbul’un 1453’te Türklerin eline geçmesiyle Lascaris’in anılan epigrammaları İtalya’ya götürdüğünü ve bu antolojinin de 1301’de tamamlanan yaklaşık 1400 epigrammanın olduğu bir antoloji olduğunu söyler. Bu antolojilerin geçmişine dair şu bilgileri veriyor:

“Yunan dünyasında eski bir geçmişi vardır bu çeşit antologyaların. Okuyucu için hazırlanan ilk antologyanın Gadaralı Meleagros’un *Güldeste*’si olduğu anlaşılıyor (İÖ I. yüzyıl başı). İlk dizedeki kelimenin baş harfine göre düzenlenen *Güldeste*’de Arkilokos, Simonides, Safo, Platon gibi eski ozanların yanında otuz yedi yeni ozana yer verilmiştir. Ozanlar, kişiliklerine uygun bir çiçek adıyla *Güldeste*’ye girerler, Meleagros bir başlangıç şiiriyle onları okuyucuya tanıtır.

Batıda *Yunan Antologyası* adıyla tanınan ve içinde dört bini aşkın epigramma bulunan ünlü yapıtın ilk kaynaklarından biridir Meleagros’un *Güldeste*’si.” (Oktay Rifat 2007: 308)

Oktay Rifat, günümüzdeki epigrammaların kaynağı olduğu için -İsa’dan önce I. yüzyıl ve İsa’dan sonra XIV. yüzyıl arasında yayımlanan- antolojilerin adlarını tek tek belirtir. Sonrasında ise günümüzde epigrammanın “birkaç dizeyi geçmeyen kısa bir şiir, bir taşlama” olduğunu söyler (2007: 308). Bu tarzda yazan ilk ismin Martial olduğunun altını çizer ve “sözlük anlamının bir şeyin üzerine yazılan yazı” anlamına geldiğini ve epigrammanın zamanla bronz, mermer ya da plakalara yazılan yazıları da içine alan bir kavram olarak kullanıldığını açıklar:

“Daha sonra, sadece kısa şiirlere verilen ad olmuş. Demek ki epigramma ilkin bir anıta kazılan yazı, öz deyimiyse yazıttı. Mezar yazıtlarına sadece ölünün adı ve yurdu konurmuş önceleri; anıtlardaki yazıtlara ise, sadece anıtı dikenin, ya da o anıt kimin için dikilmişse onun adı.

⁷ Longman Dictionary of Contemporary English (1991).

⁸ (<http://en.wikipedia.org/wiki/Epigram> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).“An epigram is a brief, interesting, memorable, and sometimes surprising or satirical statement. Derived from the Greek: ἔπιγραμμα *epigramma* "inscription" from ἐπιγράφειν *epigraphēin* "to write on – inscribe”, this literary device has been employed for over two millennia.” Wikipedia kaynak olarak başka bir sözlüğe yönlendirmektedir: (<http://www.etymonline.com/index.php?term=epigram>. Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).Wikipedia’nın Türkçe sayfasında ise Epigram kelimesi “nükte” olarak ifade alınır: Yunanca ἔπιγραμμα epigramma yani "yazıt" kökünden gelmektedir Yazın tarihinde iki bin yıllık bir geçmişi vardır. <http://tr.wikipedia.org> Erişim tarihi 27 Şubat 2013).

⁹ (<http://thesaurus.com/> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

¹⁰ “Epigram became a literary genre in the Hellenistic period, probably developing out of scholarly collections of inscriptional epigrams”:

(<http://en.wikipedia.org/wiki/Epigram> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

¹¹ Oktay Rifat, antoloji yerine antologya ifadesini kullanmaktadır, Oktay Rifat’tan alıntılarda şaire sadık kaldık, ancak biz antoloji sözcüğünü tercih ettik.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



Bu yazıtlar bir zaman sonra ölçüye vurulmuş. Ölçülü yazıtların, ilkin İonya’da sonra bütün Yunan illerinde, İsa’dan önce VI. Yüzyılda yayıldığı görülüyor. Med savaşları (İÖ V. yüzyıl) epigrammaların gelişimini etkilemiş olmalı ki, bu çağda tek tek ya da topluca dikilen mezar taşlarında ve anıtlarda epigrammalara bol rastlanıyor. Zamanın epigramma ustası ise Simonides’tir. Onun ünü bu konuda o kadar yaygındır ki, sonradan bu çağa rastlayan bütün imzasız yazıtlar Simonides’e mal edilmiştir.” (Oktay Rifat 2007: 308)

Oktay Rifat, V.yüzyılda anıtlara kazınan epigrammalardan başka pratikte bir amacı olmayan epigrammaların da yazıldığını, İskenderiye ve dolaylarında geliştiğini söyler. İskenderiye’yi, İsa’dan önce 331 yılında kuran Büyük İskender’den sonra, onun askerleri bu kenti daha önceden olduğu gibi yaşatırlar; şehir, kültür ve ticaret merkezi olmaya devam eder. Şehrin büyük kitaplığı dillere destan olduğu gibi Kallimakos, Teokritos, Aratos gibi önde gelen epigramma ustaları da burada yetişmiştir (Oktay Rifat 2007: 308).

“Asklepiades, Posidippos, Hedilos’la Kos adasında, Kallimakos’un yolundan yürüyen ozanlarla İskenderiye’de epigramma altın çağına ulaşır. Doğudaki bu gelişmeye karşılık, batıdaki Yunan illerinde de usta epigrammacıların yetiştiği görülür. Tegealı Anite, Tebaili Perses, Meseneli Alkaios, Sikionlu Mnasalkes, Siraguzalı Teodoridas bunlar arasındadır. İsa’dan önce I. yüzyılın başında Fenike ile Suriye’de epigramma yeni bir çiçeklenme çağına giriyor. Epigrammaların derlenerek antologyalar yapılması bu çağa rastlar.” (Oktay Rifat 2007: 308-309)

Oktay Rifat’ın epigrammanın doğuşu, dünya üzerindeki macerası ve bir edebî tür olarak tarihsel gelişimi hakkında verdiği bilgiler, dünya şiiriyle bir Türk şairinin organik bağını bize gösterir. Şiir her ne kadar millî kültürün bir ürünü olsa da şair evrensel kaynaklardan beslenerek kendi şiirini dönüştürür. Oktay Rifat’ın da tıpkı Yahya Kemal gibi dünya şiirinin örneklerini takip etmesi ve kendi estetiğinde bir noktada onu özümseyerek yansıtması da bunu gösterir.

4. Oktay Rifat Epigrammaları Neden Çevirmişti?

Şairlere, sanatçılara, yazarlara zaman zaman onları tanımak için sorulan sorular vardır. Bir şairin/yazarın üzerinde etkili olmuş sanatçılar bilinirse şairi/yazarı daha iyi tanımak, anlamak mümkün olacağı inancıyla bu tür sorular yöneltilir. Şairin yürüdüğü yolda kimlerle karşılaştığı ve kimlere dönüp baktığının cevabını almaktır amaç. *Milliyet Sanat* dergisi de 20 Nisan 1973’te Oktay Rifat’la en beğendiği ozanlar üzerine bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma, daha sonra Oktay Rifat’ın düzyazılarının bir araya getirildiği *Şiir Konuşması*’nda yer almıştır. Oktay Rifat’ın cevabı şöyledir:

Sevdiğim ozanları soruyorsunuz. Eskidendi o. Sevdiğim, çok sevdiğim ozanlar vardı. (...) Ne yalan söyleyeyim, Fransız ozanlarıydı, bunlar. Fransız şiirindeki yarı tanrıları büyülerini yitirince, İngiliz, Alman ozanlarına uzandım. Yabancı bir dilde okuduğunu anlayan kimse için kolaydır bu. Çevirileriyle birlikte şiirlerin asıllarını bir arada veren pek çok kitap bulabilirsiniz. İngiliz ozanları içinde en çok Keats’i sevdim. Rilke’yi de anmak isterim. Ama asıl baba ozanlar Yunan’dadır. Homeros’un tadına doyum olmaz. (...) Yunan’da ve Latin’de, büyük şiirin yanında, bir de o çok sevimli epigrammaları anmalıyım. Epigramma her anlamda ufaklık şiiridir. Yunan’ın ve Latin’in.” (Oktay Rifat 1992: 304-305)

Oktay Rifat’ın cevabı onun epigrammaları sevdiğini gösteriyor. Tabii bir de bu kısa şiirleri bir başlangıç olarak görüyor Oktay Rifat. Asıl baba ozanların şiirleri olduğuna inandığı için bu kısa şiirleri Türkçeye çevirmek istemiş olabilir. O, sanatın ulusal özellikler taşıdığının bilincindedir: “Toplum içinde sanatçı nasıl bireysel özellikleriyle toplumsağırsa, toplumlar arasında da ulusal özellikleriyle evrenselleşir (Oktay Rifat 1992: 258)” inancındadır. Yunan ve Latin şiiriyle organik bağ kurmasının sebebi Oktay Rifat’ın evrensel bakış açısıdır.

Epigramma çevirileri, Rifat’ın sanat anlayışının temeliyle ilgili olduğuna göre, acaba neden sadece “aşk, ölüm ve tasvir” epigrammalarını çevirmişti? Acaba bu seçimde ne/ler etkili olmuştur?

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



Sorunun cevabını Oktay Rifat'ın *Latin Ozanlarından Çeviriler Üstüne* adlı çeviri kitabının önsözündeki açıklamalarından alalım:

“Bu çeviriler Latin şiirini tanıtmak amacını gütmmez. Ben bilgin değilim. Ozanım. Gönlümün çektiği şiirleri çevirdim Türkçeye. Latin şiirini tanıtmak için hem bu ozanların başka şiirlerini çevirmek hem de hiç olmazsa Lukullius, Yuvenalis, Persius, Tibullus gibi ozanlardan da örnekler vermek gerekirdi. Ama şiir çevirmek, şiir yazmakla bir. Yoğurdun mayası kimi zaman tutuyor, kimi zaman tutmuyor. Beğeniyorsunuz, seviyorsunuz, çeviriniz bir türlü şiir olmuyor. Katullus'dan ve Horatius'dan yaptığım birkaç çeviriye bu yüzden yırtmak zorunda kaldım.” (Oktay Rifat: 191)

Latin Ozanlarından Çeviriler 1963 yılında, *Yunan Antologyası* 1964 yılında yayımlanmıştır. Bu iki çeviri kitap, şairin bir döneminin bakış açısını yansıtır. Oktay Rifat'ın yukarıya aldığımız sözleri de gösteriyor ki o, beğendiği şiirleri çeviriyor ve şiir çevirmekle yazmanın bir olduğuna inanıyor. Oktay Rifat, Fransa'da Yunan ve Latin şiirlerini çevirileriyle yan yana bastıklarını, Latince bilmediği için Les Belles Lettres yayınevinin böyle şekilde yayımlanmış kitaplarından şiirleri çevirdiğini ve elinden geldiğince şairlerin kullandığı kelimelere de biçime de bağlı kaldığını söyler. Oktay Rifat, Fransızca çeviriyle yetinmeme nedeni olarak şiirleri kendine değil kendini onlara benzetmek istemesi amacıyla olduğunu vurgular (Oktay Rifat 1992: 190).

Bir başka yazısında “Şiir çevrilir mi?” sorusunu: “Kimisi çevrilir, kimisi çevrilmez. Kimisi bir şeyler yitirir, kimisi bir şeyler kazanır çevrilmekle” (Oktay Rifat 1992: 230) diye cevaplar. Kısacası Oktay Rifat, şiirlerin çevrilebileceğine inanır; ama her şiirin değil. Bu nedenle sevdiği, beğendiği epigrammaları çevirdiği söylenebilir.

5. Oktay Rifat'ın Epigrammaları

Oktay Rifat, dünya edebiyatında *Yunan Antologyası*'nın on altı bölüme ayrıldığını, bu bölümlerin 1. Hıristiyanlık epigrammaları, 2. Zeuksippos epigrammaları, 3. Kizikos epigrammaları, 4. Meleagros, Flippos ve Agatias'ın başlangıç şiirleri, 5. Aşk epigrammaları, 6. Adak epigrammaları, 7. Ölüm epigrammaları, 8. Kapadokyalı Gregorios'un epigrammaları, 9. Tasvir epigrammaları, 10. Yüreklendirme epigrammaları, 11. Satirik ve başık epigrammaları, 12. Straton'un Musa'sı, 13. Çeşitli ölçülerde parçalar, 14. Problemler, enigmalar, orakulumlar, 15. Çeşitli epigrammalar, 16. Palatinos Antologyası'nda yer almayan parçalar olduğunu belirtir (2007: 307-309).

Şair, 5, 7 ve 9 (aşk, ölüm ve tasvir) numaralı bölümlerden seçtiği şiirleri Maurice Rat ile Pierre Waltz'ın Fransızca düzyazı çevirilerinden Türkçeleştirdiğini¹², Yunan adlarının yazılışının okunuşlarına göre ve kendi çevirdiği şiirlerdeki numaraların antolojideki numaralar olduğunu ve bu numaralara dair bazı açıklamalara kitabın sonunda yer verdiğini belirtir (309).

Oktay Rifat'ın altı konu başlığından aşk, ölüm ve tasvir konularıyla ilgili epigrammaları neden seçtiğine dair bir bilgiye ulaşamadık. Aşk, ölüm ve tasvir konulu epigrammaları neden seçmiş olabileceğine dair sözlerimiz tahminden öteye geçemeyecektir. Aşkın ve ölümün yaşamda hep var olması, şiirlere konu olması ya da bu konudaki epigrammaların diğerlerine göre daha şiirsel olması gibi gerekçelerle şairin bu başlıktaki şiirleri seçtiğini söylenebilir. Tasvir epigrammaları da belki onun ressam yanına hitap ettiği için seçilmiştir denebilir.

6. Epigrammalar

Oktay Rifat, sanatın yaşamla ilgisini yadsınamış hatta romanın trende, vapurda hoş vakit geçirmek için okunabileceğini söylemiştir. “Sanatın, taze balık yemek, iyi süt içmek gibi bir

¹² Belirtilen yazarların Fransızca antolojisi görülemezdir.

ihtiyaçtan doğduğunu” kavrayamayışımızı eleştirir (Oktay Rifat 1992: 123). Araştıran, gören gözlerle dünyaya bakan Oktay Rifat, insana dair birçok değişik konuyu şiirlerinde işlemiştir.

6. 1. Aşk Epigrammaları

Aşk, şiirde de sıkça işlenen bir konu. Bu duygunun sanata, sanatçıya ilham vermesi, edebiyat eserlerine ilham kaynağı olması da bilinen bir gerçek. Bazı konular ne kadar işlense yine de ele alınabilir, aslında konular değişmez de yaşanan çağ, sanatçının yaklaşım biçimi değişir. Bırakın sanatçıyı, sıradan bir insanın bile yirmisinde hissettikleriyle altmışında hissettikleri aynı değildir; aşk değişirse de bilgi, tecrübe, algılayış değişir. Değişen insandır. Bu nedenle olsa gerek, aşk da insan durdukça var olacaktır. Her çağda her insan kendince aşkı, bu duygunun hissettirdiklerini anlatacaktır.

Oktay Rifat’ın *Yunan Antologyası*’ndan Türkçeye çevirdiği toplam 15 aşk epigramması bulunmaktadır. Bu kısa şiirlerin en kısası 3 dizeden en uzununu 7 dizeden; dizelerin en kısası 3 kelimedenden en uzununu 7 kelimedenden oluşmaktadır. Bu sayılar şiirlerin ne kadar kısa olduğunu bize göstermesi bakımından önemli. Oktay Rifat’ın “ufaklık şiir” (Oktay Rifat 1992: 305) demesi de bundan sanıyoruz. Bu şiirlerin kısalığı aşkın daha lirik ifade edilmesini sağlamış, söylenenler birdenbire, kolayca yazılıvermiş izlenimi bırakıyor.

Aşkın iki kişilik oluşunu ve aldaticılığını şu dizeler örnekler:

“Yağ koy kandile, benim dilsiz sırdaşıma

Ve git! Bir üçüncüyü kaldırmaz sevişme.”

Filodemos (Oktay Rifat 2007: 313)

Bu iki dize “Afrodite’in Öğrettiği Sevda İşleri” adlı aşk epigrammasının ilk iki dizesi. Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite¹³, Yunan mitolojisinde sevgiyi, sevişmeyi simgeler. Homeros, ona altın sıfatını yakıştırır; bu sıfat da ona verilen değeri gösterir (Erhat 1978: 45-46).

Aynı epigrammanın devamındaki dizelerde de Afrodite’in kişiliğine atıfta bulunur:

“Ve sen, yüce aşklar için serdiğim döşek,

Pafos’ta bayramı kutlanan tanrıçadan

Varsa bir eksiğin bu işte, öğren şimdi.”

Filodemos (Oktay Rifat 2007: 313)

Aşk Tanrıçası olarak mitolojide önemli bir yer tutmasına rağmen, Aphrodite hikâyelerde daha çok ikincil bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Aphrodite, total tanrı Hephaistos’la evlendirilir, nasıl olduğu bilinmemesine rağmen bir şekilde Aphrodite kocasını Ares’le aldattır. Güneş tanrısı bu yasak sevişmeyi görür ve Hephaistos’a haber verir; Hephaistos kırılmaz, çözülmez zincirlerden büyülü bir ağ örerek yatağın altına yerleştirir. İki sevgili demir ağlarla örülü yatağa tutuklu kalırlar, bu ihaneti bütün tanrılar görür. Güzellik tanrıçasının başka sevgilileri de olur (Erhat 1978: 45-47). Yukarıdaki epigrammada atıf yapılan döşek bu demir ağların iki sevgiliyi hapsettiği yataktır. Pafos ise Kıbrıs’ta bir kent. Adanın üstünde kurulan iki Pafos vardır, eski ve yeni Pafos arasında on beş kilometre vardır ve yeni Pafos baştanbaşa Afrodite’e adanmıştır (Oktay Rifat 2007: 341).

¹³ Azra Erhat mitoloji sözlüğünde böyle yazmıştır, ancak Oktay Rifat “Afrodite” şeklindeki yazımı tercih etmiştir (Erhat 1978: 45).

Afrodite sadece aşkı anlatmaz yaşadıklarıyla etrafındakilere, o aynı zamanda denizcileri korumak için tapınakları olan bir tanrıçadır. Bu tapınaklar Knidos ve Pire'dedir (Oktay Rifat 2007: 341).

AFRODİTE'YE YAKARI

Denizdeki mutsuza eriştiğin gibi,
İyi yürekli tanrıçam, eriş bana da!
O denizde batmış, ben karada.

Asklepiades (Oktay Rifat 2007: 313)

“Aphros” Yunancada köpük demektir, Afrodite'in denizin köpüklü sularından doğduğu anlatılır (Erhat 1978: 45). Dolayısıyla o sadece sevdayı, aşkı öğreten değildir; denizdeki mutsuza erişen, yardım eden bir tanrıçadır da.

Aşk adaletsizdir kimi zaman:

“Sana tanrısın derim Eros!
Sen tut beni yak, onu gözet;
İşte bu tanrılığa sığmaz.”

Rufinus (Rifat 2007: 315)

Bu adaletsizliğin sebebi Eros'tur. Eros, evrende birleşmeyi ve üremeyi sağlayan doğal bir güçtür (Erhat 1978: 115). Aşk tanrısı olarak bilinen Eros aynı zamanda sonsuza dek sürecek olan üreme işleminin de sembolüdür.¹⁴ Miletos kralının kızı Psyke, Aphrodite'in hışmına uğrar ve Aphrodite Psyke'yi bir dağın başına bırakır ve ejderle evlenmesini buyurur. Aphrodite, oğlu Eros'u buyruğunu yerine getirmekle görevlendirir. Oysa Eros, Psyke'yi görür görmez ona âşık olur. Eros, onu bir saraya yerleştirir ve ona görünmez, sevgilisini de uyarır; ancak Psyke dayanamaz, yağ kandilini yakarak Eros'u görmek ister. Onun sevgi tanrısı olduğunu anlayınca korkar, kandilden bir damla yağı sevgilisi Eros'un üzerine damlatır. Eros uyanınca sevgilisini bırakır gider. İki âşık uzun süre ayrı kalırlar, birbirleri için eriyip dururlar. Sonunda Aphrodite, ikisine de acır ve kavuşmaları için bir şans tanır. Psyke, Aphrodite'in buyurduğu zor işlerin altından periler, cinler yardımıyla kalker ve sevdiğine kavuşur (Erhat 1978: 282-283).

Aşk nasıl başlar, nasıl kalbin bir köşesi sızlar bilinmez; çünkü aşk bir anda aþansız gelir:

YANGIN

Bu lir çalış, bu cıvıltı, bu bakış,
Seni bir gün tutuşturur, kül eder;
Bakarsın ki ateş bacayı sarmış.
Şaşarsın: nerede, ne zaman, nasıl?
İş işten geçtikten sonra anlarsın.

Filodemos (Oktay Rifat 2007: 316)

Aşkta sevmek, bağlanmak kadar aldanmak, aldatılmak da vardır. Aldatılmışlık da âşıklık gibi saklanmaz, gözler ele verir:

¹⁴ (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Eros> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

“El koynunda mı yakaladım yavuklunu?
Sen istediğin kadar, ‘hayır!’ de, güzelim,
Gözyaşların söylüyor olamı biteni.”

Mekius (Oktay Rifat 2007: 316)

Aşk nedense gençlikle anılır hep, âşık olunan gençtir ya da insan hep genç, canlı duygularla yaşar aşkı. Gençlikle sanki aşk da uçar gider. “Mezar” isimli aşk epigramması da farkında olmadığımız bu aşk-gençlik paralelliği üzerine kurulur:

MEZAR

“İhtiyarlıyoruz!” demez miydin sana?

“Yüz göz buruşur, sevişenler ayrılır!”

Demez miydin? Al işte geldi o günler!

İşte ağardı saçlarımız, kocadık.

Nerde ağzının o eski güzelliği!

Hani türlü diller döken âşıkların?

Bir mezar gibisin sen artık, bakmadan

Geçip gidiyoruz, kibirlim, önünden.

Rufinus (Oktay Rifat 2007: 314)

Kadının ve erkeğin gençlik yıllarının geçmesiyle âşıkları da bir bir etraftan silinir. Gençlik, insanın bakılmaya doyulmayan, baktıkça bir daha bakılan dönemidir. Oysa yaşlılıkta saçlar ağarır, yüz kırışır; canlı, diri dudakların etrafında kırışıklıklar oluşur, yaşlanınca insanın ağzının güzelliği siliniverir. Zaman bir hırsız gibi gençliği çalar, rüzgâr gibi savurur. Yaşlılık bir köşeye atılmakla eş anlamlıdır; şairin mezar benzetmesi, yaşlanan insanın yalnızlığa itilmesi ve kimsenin yaşlı insanların farkına varmamasıyla yansıtıyor. Gençken istediği kadar kibirli olsa da insan, yaşlanınca güzelliği söndüğü için artık kimsenin umurunda değildir.

Aşk bir aldanmadır bazen de farkında olunmayan:

GÖZYAŞLARI

Sen istediğin kadar ağla, inanırım

Gözyaşlarına Filenis!

Tutalım beni çok sevdiğin doğru;

Bugün ben, yarın başkası;

Koynunda kim varsa en çok sevdiğin o!

Posidippos (Oktay Rifat 2007: 318)

Âşığın döktüğü gözyaşlarının geçicidir, insan çok sevse de ki bu doğrudur da; gafildir; unuttur, alışır, yanında kim varsa onu sever, ona âşık olur.

Aşk bu yüzden bir aradalık ister; birlikte olmak aynı yerde olmakla, aynı bedende olmakla da eş anlamlıdır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



UYKUSUZLUK

Güzel Gamella olmadı mı koynunda
 Döşğinde bir o yana, bir bu yana
 Sabaha dek kıvranırsın Krinagoras;
 Bu sefer de yorgunluktan uyku tutmaz!
 Krinagoras (Oktay Rifat 2007: 315)
 Seven ve sevilenin birleşmesidir aşk:
 “Göğsün göğsümde, dudakların ağzımda
 Susalım; sessizlik ve sırdır ötesi”
 Mabeyinci Pavlos (Oktay Rifat 2007: 319)
 Sevgili bu yüzden candan öte candan içre bir yerdedir:

İÇ İÇE

Canımın içi Heliodora;
 Canımın içisin Heliodora;
 Canımın canısın Heliodora
 Meleagros (Oktay Rifat 2007: 317)
 Aşk, insanı yüreklendirdiği gibi yorar da:
 “Aşkla yürekleymiş, yollara düşmüş, de!
 Sarhoş, mutsuz, bitkin.”
 Posidippos (Oktay Rifat 2007: 319)
 Bazen de aşk, insanın yüreğini kanatlandıran bir ışıltıdır:
 “Karaysa, ne var sanki, kömür de kara;
 Hele bir kez tutuştur da o zaman gör:
 Yanar durur, ıslıl ıslıl, güller gibi.”
 Asklepiades (Oktay Rifat 2007: 319)

Her ne kadar çoğu zaman el değmemişlik ve masum güzellik aşkla anılsa ve aşk, masumiyetin yitimine gidiş gibi düşünülse de geçkin güzelliğin esamisi okunabilir körpeliğin yanında:

GEÇKİN SEVGİLİYE

Kurban olsun kızıoğlankız tazeliği
 Sendeki geçkinliğe güzel Filinna!
 İstemem ellenmemiş körpe memeyi,
 Bu olgun yemişler benimken koynunda.
 Elin baharından güzeldir sende güz,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/4 Spring 2013



Sende kış, elin yazından sıcak bana!

Mabeyinci Pavlos (Oktay Rifat 2007: 320)

Aşk, eskimeyen bir konu. Batı edebiyatına kaynaklık eden epigrammalarda aşk konusu açık, öz bir anlatımla işlenmiştir. Aşk tanrısı Afrodite kadar, sıradan insanlardan da bahsedilmiştir. Şiirlerde aşk evrensel bir duygu olarak yansıtılmıştır.

6. 2. Ölüm Epigrammaları

Her insan er geç ölümü tadacaktır. İnsan yaşarken pek farkında olmasa da yaşam sonsuz değildir. Ölüm geldiğinde insanın yapacağı bir şey yoktur. Ansızın geldi ölüm, desek de yaşamın bir parçasıdır zaten ölüm. Doğum ne kadar doğalsa ölüm de doğaldır, ama insan yaşamak için ölümü unuttur. Yaşamın sonlu olduğunu bilsek de pratikte bir ölümü görmek, yaşamak başkadır. Çocuk, genç, yaşlı herkes ama herkes ansızın ölebilir, ölüm yanı başımızda bir nefes kadar yakın aslında. Ölüm, insanın istediği anda gelen bir şey değildir ya da iyi, önemli, güzel insanlar ölmez diyemeyiz. Edebiyatın bu eski konusu epigrammalarda da işlenmiştir.

Oktay Rifat'ın *Yunan Antologyası*'ndan Türkçeye çevirdiği toplam 24 ölüm epigramması bulunmaktadır. Ölüm epigrammalarının en kısası 2 dizeden en uzununu 10 dizeden; dizelerin en kısası 2 kelimededen en uzununu 7 kelimededen oluşmaktadır. Bu sayılar şiirlerin kısalığı hakkında bize bir fikir veriyor. Bu kısa şiirlerde ölümün yaşamın bir parçası oluşu yalınlıkla dile getirilir.

İlyada ve *Odyseia* destanlarının yaratıcısı İyonyalı ozan Homeros'tan ölüm epigrammalarında şöyle bahsedilir:

“Tanrısal Homeros yatıyor, yabancı.

Üç karışlık toprağına bu adacık,

Koca ozanı nasıl sığdırmış, deme!

Delos da avuç içi gibiydi ama,

Yüce bir tanrıyı basmıştı bağrına.”

Mabeyinci Pavlos (Oktay Rifat 2007: 323)

Homeros'un Truva Savaşı döneminde yaşadığı da rivayet olunur. Destanlardaki dilden Batı Anadolu'da yaşadığı düşünülen Homeros'un Smyrna'da (İzmir'de) yaşadığı zannedilmektedir. Homeros isimli birden çok şair olduğunu düşünen araştırmacılar da vardır.¹⁵ Homeros'un ozanlığı, söylediği şiirlerinden dolayı insanlık tarihine geçmiştir. Adı bunca bilinen şair, ölünce üç karışlık toprağına gömülür. Bu her insan için aynıdır, ölümün insanı sıradanlaştıran bir tarafı vardır. Ne kadar istesek daha fazla yer kaplayamayız cesedimizle. Dünyada ne kadar bilinse, adını ölmeyecek şiirlerle bu dünyaya kazıya da bedeni ölmüştür. İyonyalılar, Yunan takımadalarından Mykonos adası yanında kayalık küçük bir ada olan Delos'a yeni dinler getirmişlerdir. 1873'te Fransızlar tarafından adada yapılan hafriyat sonucu Artemis mabedi ortaya çıkarılmıştır.¹⁶

Saydalı Antipatros ise Homeros'u şöyle anıyor:

“İkinci güneşi Yunan dünyasının,

Tanrılar sözcüsü, Musa'lar ışığı,

Erdemli kahramanlara destan düzen,

¹⁵ (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Homeros> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013)

¹⁶ (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Delos> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013)

Evrenlerin ölümsüz sesi Homeros.”

Saydalı Antipatros (Oktay Rifat 2007: 323)

Homeros adı yazdıklarıyla sonsuza kalmıştır. O tanrıların sözcüsüdür. Musalar ışığıdır. Musalar, tanrı insan arasında bir yerdedir. Musalar esin perileri olduğu gibi akli, yaratıcılığı, düşünce gücünü de simgelerler (Erhat 1978: 227-228).

Halikarnassoslu Ozan Herakleitos’un ölümünün uyandırdığı hüznü Kallimakos dile getirir:

HALİKARNASSOSLU OZAN

HERAKLEİTOS’UN ÖLÜMÜ ÜSTÜNE

Öldüğünü söylediler, Herakleitos,

Tutamadım kendimi ağladım. O güzel

Günler aklıma geldi, konuşa konuşa

Akşamı ettiğimiz, Halikarnassos’ta

Sen de mi bir avuç toprak oldun sonunda!

Ama şiiirlerin yaşıyor, yaşayacak;

Her şeyi, her şeyi dize getiren Hades,

Bak, onların kılına bile dokunamaz.

Kallimakaos (Oktay Rifat 2007: 325)

Şiirde bahsedilen Halikarnassoslu Ozan Herakleitos’la Efesli ozan farklı kişilerdir (Oktay Rifat 2007: 344). Herakleitos’un bedeni toprak olabilir, ama onun şiiirleri onu yaşatır. Her insan sonunda toprağa karışır. Yeraltı/ ölümler ülkesinin tanrısı olarak bilinen Hades bile onun şiiirlerinin yaşamasını engellemez, şiiirler onları yazanlar gibi ölümlü değildir çünkü.

Ozanlar, çocuklar, gençler herkes önünde sonunda ölür. Her insan sonunda ölecektir:

BEKLEYENLER

Öldüm, seni beklerim burada;

Bir gün sen de beklersin burada

Her ölümlü er geç,

Birini bekleyecek burada.”

(?) (Oktay Rifat 2007: 330)

İyi kişiler de ölür, ancak yaptıkları iyilikler ölmediği için onlar sadece bir uykuya dalmışlardır sadece:

ÖLMEYEN İYİ KİŞİLER

İyi kişiler de ölmüş, deme!

Akantolu Dikonos oğlu Saon

Kutsal bir uykuya dalmış burada.

Kallimakos (Oktay Rifat 2007: 331)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



“Bir yıldırım, bitti işi Terimakos’un” (Oktay Rifat 2007: 326); “Giritli Sodamos denizde boğuldu”; Filippus, oğlunu, “On iki yaşındaki Nikoteles’i gömdü”; Glokos, bu taşı “Dostu, canı ciğeri/ Sinoplu Teognis” için dikti (Oktay Rifat 2007: 332-333). Oysa ölüden geriye sadece anılar kalıyor:

GERİDE KALAN

Megakles’in mezarını her görüşümde,
Katlandığın acılar aklıma gelir de,
Yüreğimin ucu sızlar, mutsuz Kallias!
Kallimakos (Oktay Rifat 2007: 333)
Ölümden geriye yaşanmamışlık kalıyor:

BİR GENÇ KIZ

Kızıoğlankız Melite’nin mezarını,
Çiçeklerle donattı ihtiyar Niko.
Beğendin mi şu yaptığın işi, Hades!
Simonides (Oktay Rifat 2007: 326)

Geride kalanlara oluyor olanlar:

“Karmis’i gömdük bugün ağlayarak.

Babası Diofon’a oldu olan!”

Kallimakos (Oktay Rifat 2007: 334)

Timon, insanları sevmeyen; ama öbür dünyayı da insanlar daha çok diye daha kötü şekilde niteler:

İNSAN SEVMEYEN TİMÖN’A KÖTÜ

GELEN ÖTEKİ DÜNYA

– Söyle Timon, bura mı, yoksa ora mı kötü?

– Bura kötü!

Daha çöksunuz burada çünkü.

Kallimakos (Oktay Rifat 2007: 329)

Ölüm epigrammalarında dikkati çeken başka bir nokta insan dışında varlıkların, çekirgenin ve köpeğin ölümünden de bahsedilmesi:

BİR ÇEKİRGE İÇİN

Yatar, dinlerdim, ağaçların, gölgesi ne,

Sarı kanatlarının tatlı ezgisini.

Bereketli evleklere konmak yok artık,

Artık o kanat türküsü bitti çekirge!

Mnasalkes (Oktay Rifat 2007: 327)

“Rüzgâr gibi giden o Maltız köpeği,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



Burada, şu taşın altında, yabancı!”

Timnes (Oktay Rifat 2007: 328)

Ağlamak, dövünmek nafîle; tanrılar bile çocuklarını ölmekten kurtaramaz:

“Bizlerin evlat acısı hiçmiş

Tanrılar bile kuzularını, ölümün,

Alamazlarmış demek, elinden!”

Saydalı Antipatros (Oktay Rifat 2007: 324)

Ölüm yanı başımızda, ama çoğu zaman farkında değilizdir. Ölüm, genç yaşlı demez, dinlemez. Ölümle ilgili epigrammalar, ölümün hayatın içinde bir yerlerde olduğunu hatırlatıyor; ancak insan ölümlü olduğunun bilincinde değildir çoğu zaman. Kolay bir söyleyişle yazılmış izlenimi veren bu şiirler, insanın ve tanrıların ölüm karşısındaki çaresizliğini yansıtıyor.

6. 3. Tasvir Epigrammaları

İnsan, kendi gördüklerini bir başkasına anlatmak, aktarmak ister. Görülenler anlatılırken aslında anlatıcının seçimi, izlenimi, onun gördüklerine dair bilgisi gibi pek çok şey de aktarılır. Aktarım resim yoluyla olabileceği gibi şiir yoluyla da olabilir. Yunan Antologyası’nda sadece tasvirde konusunu alan epigrammalar da bulunmaktadır.

Oktay Rifat’ın *Yunan Antologyası*’ndan Türkçeye çevirdiği toplam 8 epigramma bulunmaktadır. Tasvir epigrammalarının en kısıtı 3 dizeden en uzununu 9 dizeden; dizelerin en kısıtı 2 kelimedenden en uzununu 8 kelimedenden oluşmaktadır. Tasvir epigrammaları da aşk, ölüm epigrammaları kadar kısadır.

Bu epigrammalarda bazen şehirler bazen de hayvanlar tasvir edilmiştir.

BİR İNEK YONUSU

Boşuna giriyorsun altıma, dana,

Boşuna böğürüyorsun!

Yonucu süt vermemiş memelerime!

Saydalı Antipatros (Oktay Rifat 2007: 339)

Şiirde dananın, bir inek yonusunu/heykelini gerçek zannederek süt emmek istemesi tasvir edilmiş. Heykel o kadar gerçekçi yapılmıştır ki dana bile inek yonusunun altına girmek istemiştir. Bu tasvir aynı zamanda Yunan sanatının gerçeğe uygunluk esasına dayanan heykel anlayışını da yansıtmaktadır. Oysa ne kadar gerçeğe uygun olsa da yonular cansızdır; süt veremez bir danaya.

Yonuların dile geldiği başka bir tasvir de yonucuların/heykeltıraşların ustalığını yansıtır:

MİRON USTANIN İNEK YONUSU

Öyle bir ustalikle yondun ki beni, Miron,

Otlamaya başlardım tutmasa taşla kurşun!

Saydalı Antipatros (Oktay Rifat 2007: 340)

Başka bir epigrammada Tirsis’in keçisini nasıl kaybettiği şöyle hikâye edilmiştir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013



TİRSİS'İN KEÇİSİ

Köpeklerin bir avaza havlaya dursun,
 Bir kurt kaptığı gibi götürdü keçini.
 Küçüktü, oynaktı, güzeldi biliyoruz.
 Gel Tirsis, ağlama iki göz iki çeşme;
 Tüyü bile kalmadı, ağlamak boşuna!
 Siraguzalı Teokritos (Oktay Rifat 2007: 338)
 Keçi Çobanı Dafnis bile kurtulamaz avlanmaktan:

KEÇİ ÇOBANI DAFNİS

Ağ gerdin dağlara bütün gün, tuzak kurdun;
 Yan geldin yaprakların üstünde uyudun.
 Senin de peşine avılar düştü, Dafnis!
 Başına sarmaşıklar takınmış Priapos
 Ve Pan daldılar işte yattığın mağaraya.
 Uyan Dafnis, uyan yavrum ele geçmeden.
 Siraguzalı Teokritos (Oktay Rifat 2007: 337)

Dafnis saklansa da ele geçirilir. Priapos, efsanelere göre Afrodite'in oğlu olarak anıldığı gibi bazılarında göre de bir Nimfa'nın oğludur. Hera, Afrodite'i kıskanır ve Priapos'un keçi boynuzlu ve kulaklı doğmasına neden olur. Afrodite onu Çanakkale'ye gönderir, Priapos burada yaşar. Halk ondan çekinir ve korkar. Bir salgın sonrasında halk ona tapmaya başlar. Priapos bereketi simgeler. Pan ise, "bütün" anlamındadır. Pan, bazı hikâyelerde Zeus'un, bazı hikâyelerde Hermes'in oğlu olarak geçer. Fakat Pan'ın şaşmayan tarımsal bir karakteri, görevi olduğuna inanılır. Arkadya'da saygı gören Pan, yarı insan yarı keçi olarak tasvir edilmektedir. Pan, yedi kamışlı bir kaval çalar, dağlarda Nimfalar'ı kovalar (Oktay Rifat 2007: 347-348).

Pan'ın kaval çalışı üzerine bir başka tasvir:

PAN TANRI KAVAL ÇALİYOR

Melemesin gebe koyun, sular akmasın!
 Çıt çıkmasın kuytu kovuktan!
 Halaya kalktı orman ve su Nimfa'ları;
 Dağı taşı çın çın öttüren,
 Yedi kamışlı kavalını çalıyor Pan.
 Platon (?) (Oktay Rifat 2007: 340)

Nimfa, Azra Erhat'ın sözlüğündeki yazımıyla Nympha, başı örtülü gelin anlamındadır ve kırlarda, ormanlarda, doğada yaşarlar. Dişi olan Nimfalar, ikinci derecedeki tanrılardandır. Bu epigrammanın Platon'a ait olduğu konusunda şüpheleri olduğu için Oktay Rifat; şairin adının yanına soru işareti koymuştur (Oktay Rifat 2007: 348).

Korintos şehri için yazılan epigrammada ise şehrin tarihi akseder:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/4 Spring 2013



KORİNTOS İÇİN

Dorların diyarı Korintos, n'oldu sana!
 N'oldu söyle, dillere destan güzelliğin!
 Hani nerde atalardan kalma zenginlik,
 Sarayların, tanrı evi tapınakların,
 Soyu Sisifos'a dayanan kadınların?
 N'oldu o halk, cıvıl cıvıl binlerce insan!
 Kanlı bir savaştı bu, sel gibi geldi geçti;
 Bir biz kaldık, Nereis'lerle Alkion'lar,
 Gözyaşı dökebilecek sana ardından!
 Saydalı Antipatros (Oktay Rifat 2007: 337)

Korintos Yunan tarihinin ünlü şehirlerindedir. İsa'dan önce 1100 yılında Argos'un hâkimiyetini Dorlar sonlandırmıştır. Şiirde geçen savaşın Konsül Mummius'un başlattığı savaş olması gerekir. Mummius'un başlattığı savaşta şehir yanmış yıkılmıştır. Nereis'ler elli güzel kızıdan oluşan tanrılardır, bunlar Korintos şehrinde yaşamayı severler. Alkion'lar ise deniz kuşlarıdır, barışı ve huzuru simgelerler (Oktay Rifat 2007: 346-347).

Tasvir epigrammaları bir hikâyeye bütünlüğüyle yazılmıştır denebilir. Hikâyelerde Yunan tarihinden izler olduğu gibi Yunan sanatından izler görmek de mümkündür.

Sonuç

Epigrammalarda toplumu etkileyen konular, olaylar günlük konuşma diliyle yansıtılmıştır. Bu kısa şiirler bazen ölen birinin ardından, bazen yaşanan bir olayın ardından söylenmiş olabilir. Önceleri taşa yazılan yazının adı olan epigrammalar, sonradan yazıya aktarılmış; daha sonra ise bu tarzda yazılan şiirlerin adı hâline gelmiş olabilir. Edindiğimiz bilgilerle incelememizin sonunda bu şiirlerin günlük konuşma diliyle yazıldığı söylenebilir.

Epigrammalarda belirgin yinelemeler, öne çıkan sapmalar fazla değildir. Şiirlerde bu tür kullanımlar oldukça azdır. Epigrammalarda kullanılan dilin öne çıkan üç özelliği vardır. 1. Özel adlardan yararlanma, 2. Konuşma dilinden yararlanma, 3. Yinelemeler. Özel adlar derken özellikle efsanelere kaynaklık etmiş tanrıların adları şiirlerde anılmıştır. Afrodite, Eros, Orfeus, Kerberos, Sisifos, Nimfa'lar gibi... Bir tanrının özel adı olmakla birlikte bu adların insan zihninde çağrıştırdıkları şairlerin kullandıkları bağlama göre epigrammalarda değişebilmektedir. Epigrammalarda sistemli bir yinelemeden bahsedemeyiz, ancak tekrar edilen sözcüklerle şiirlere hareket kazandırılmış ve anlam pekiştirilmiştir.

Yahya Kemal'in modern Türk edebiyatında örnek alınmasını öğütlediği epigrammaları, modern Türk şiirinin diğer bir şairi Oktay Rifat Türkçeye çevirerek sanatçının evrensel anlayışla dünyaya bakışını yansıtmıştır. Edebiyatın, şiirin kalıcılığı biraz da çağları aşmasındandır. Millî bir edebiyatın evrensel bir bakışla yaratılması söz konusudur, Türk şairleri de bu bakış açısından hareketle şiir anlayışlarını oluştururken dünya örneklerini incelemişlerdir. Cemal Süreya'nın, Oktay Rifat'ı Türk şiirine araştırma duygusunu getiren kişi olarak tanımlaması da sanıyoruz bunu gösteriyor. Araştırma duygusuyla yol alan Oktay Rifat, şiirlerine de bu duyguyu yansıtmıştır. Antik Yunan şiirini şiirine katan, çevirdiği bu epigrammalarda kendi şiirini ararken evrenselleşen bir şiir anlayışını Türk edebiyatına somut olarak da getirmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/4 Spring 2013



KAYNAKÇA

- AFACAN Aydın (2003), *Şiir ve Mitolojya*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- ARMAĞAN Yalçın, (2007), “Hürmetkâr Tecessüsten Çılgın Aşka”: Nev Yunânîlik, Bilkent Üniversitesi *Genç Eleştirmenler Sempozyumu-2007*, Yayınlanmamış Bildiri.
- DOĞAN Mehmet Can (2009), “Modern Türk Şiirinde Mitolojiye Bağlı Kaynaklanma Sorunu”, *Gazi Üniversitesi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9, Bahar, 121-138.
- ERHAT Azra (1978), *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- KAPLAN Ramazan (1998), *Klâsikler Tartışması*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- KAYMAK Cenk Bahadır (2009), “Bir Felsefe Kitabından Sıkılmak”, *Cogito*, Aralık, 3:
(http://cenkbahadirkaymak.blogspot.com/2009_03_01_archive.html)
- KOÇ EMEL (2009), “Türkiye’de Felsefe Dilinin Gelişimi ve Çeviri Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler dergisi*, Aralık, 20, 103-120.
- NECATİGİL Behçet (1995), *100 Soruda Mitolojya*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 5.baskı.
- HOROZCU Oktay Rifat (2007), *Bütün Şiirleri I*, İstanbul: YKY.
- _____ (1992), *Şiir Konuşması*, İstanbul: Adam Yayınları.
- SÜREYA Cemal (1992), *Folklor Şiire Düşman*, İstanbul: Can Yayınları.
- _____ (1985), *Şapkam Dolu Çiçekle*, İstanbul: Çizgi Yayıncılık.
- TOKER Şevket (1991), “Tanzimat’tan Nev-Yunânîlik Akımı’na Kadar Eski Yunan ve Latin’e Duyulan İlgi”, *Ege Üniversitesi TDE Araştırmaları dergisi*, VI, 35-45.
- YÜCEL Hasan Âli (1989), *Edebiyat Tarihimizden*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı.
- Longman Dictionary of Contemporary English* (1991).
- Redhouse (İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce)*, (1992), İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü* (2001) (Hazırlayan: Metin Sözen, Uğur Tanyeli), İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. basım.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü* (1999), Ankara: TDK Yayınları.
- (<http://en.wikipedia.org/wiki/Epigram> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).
- (<http://en.wikipedia.org/wiki/Epigram> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).
- (<http://tr.wikipedia.org> Erişim tarihi 27 Şubat 2013).
- (<http://www.etymonline.com/index.php?term=epigram>. Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).
- (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Eros> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).
- (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Homeros> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013)
- (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Delos> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013)
- (<http://thesaurus.com/> Erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

